

LUWTE IN LEVENDIGE BUURTEN

Nu wonen en werken steeds meer samenkomen in dichtbebouwde stadswijken en dorpen, wordt het nog belangrijker om stille en rustige plekken te creëren. Dit artikel is een weerslag van een onderzoek van interieurarchitectuur- en stedenbouwstudenten van KU Leuven over luwteplekken in de Gentse wijk Muide-Meulestede. De analyse van de onderzoekers wordt in dit artikel gekaderd binnen de ruimere ambitie van de Vlaamse overheid om luwte-oases vorm te geven en te implementeren. Hierbij wordt naast luwte ook nagedacht over gezondheid, ontharding en groenbeleving.

GELUID: VAN LAWAAI NAAR KWALITEIT

Geluid is overal om ons heen. Toch besteden we er relatief weinig aandacht aan. Nochtans is lawaai na fijnstof de op één na grootste oorzaak van gezondheidsproblemen door milieuaspecten. Maar geluid kan ook een verrijkend element zijn. Het kan de belevingswaarde van een plek verhogen, voor sociale interactie zorgen en een gezonde leefomgeving stimuleren. Natuurlijke geluiden zoals het ruisen van bladeren, fluitende vogels en het geluid van water beschouwen de meeste mensen als rustgevend en aangenaam. Daarom wordt er internationaal naast beheersing van lawaai meer en meer ingezet op bewustwording over en creatie van aangename geluidsomgevingen. Dat deze aanpak toekomstgericht is, bewijst onder andere een recent onderzoek bij een duizendtal Vlamingen dat de nood aan stilte en rust bevestigt.

Maar het is niet omdat je van rust geniet dat je niet van drukte houdt. Voor alles is er een plek en een moment. Ook in de bebouwde omgeving heb je beiden nodig. Daarom is het belangrijk om bij de verdichting van onze steden en dorpen rekening te houden met het mentaal, fysiek en sociaal welbevinden van de gebruikers en bewoners. Investeren in een netwerk van luwe plekken en luwe verbindingen draagt hiertoe bij.

LUWTE IN MUIDE-MEULESTEDE

Sinds 2012 werkt Geert Peymen aan het creëren van een draagvlak rond stilte en rust in de publieke ruimte. De experimentele ontwerpstudio's 'Urban Silence' leidden in 2017 tot de publicatie van het boek 'De luwteplek - een ruimtelijk onderzoek naar stilte, rust en verstillings in de stad'. Luwteplekken zijn (groene) plekken waar stilte, rust en verstillings een evenwicht kunnen brengen in de drukte van de stad. Op die manier kunnen ze bijdragen aan een kwalitatieve leefomgeving. De voorbije twee jaar bouwden andere studenten interieurarchitectuur en stedenbouw van dezelfde faculteit hierop voort. Ze onderzochten de mogelijkheden van luwteplekken voor de wijk Muide-Meulestede in Gent en hoe deze tot een luwtenetwerk kunnen worden opgeschaald.

LUWTEPLEKKEN - NOODZAAK VERSUS LIGGING

Eén van de doelstellingen van het onderzoek is alternatieven aanreiken voor vaak voor de hand liggende luwteplekken - zoals binnentuinten gekoppeld aan (religieus) erfgoed. Het probleem is dat er niet zoveel van deze plekken zijn. Uit het onderzoek blijkt dat er een groot

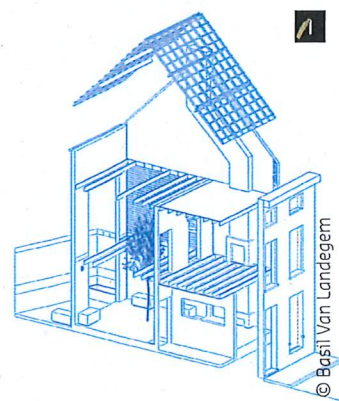
Gilke Pée en Kaat Smets (Departement Omgeving van de Vlaamse overheid) en Geert Peymen, Pleuntje Jellema en Hans Leinfelder (Faculteit Architectuur van KU Leuven)

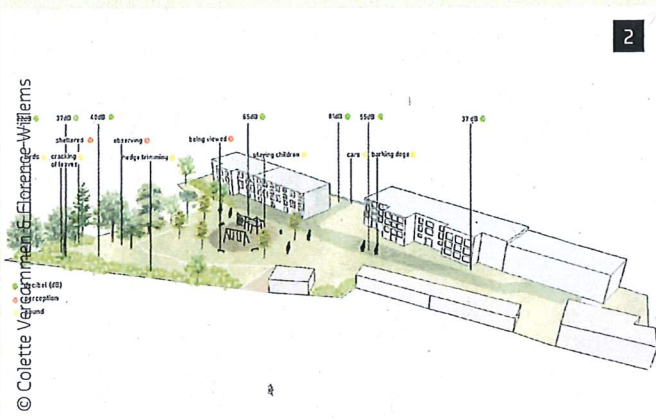
aantal potentiële luwteplekken bestaan, zelfs in een dichtbebouwde buurt, maar dat deze plekken onvoldoende gekend zijn en benut worden. Ook in wijken waar er net een verhoogde nood is aan stilte en rust in de directe omgeving van de woning.

Waar er vanuit de bestaande context weinig luwteplekken voorhanden zijn, moet op een creatieve manier nieuwe ruimte worden gecreëerd. Mogelijke oplossingen situeren zich vaak op de grens tussen privaat en publiek eigendom. In Muide-Meulestede bleek een drietal typologieën te beschikken over kwaliteiten met het oog op een doorontwikkeling tot luwteplekken: leegstaande panden, binnengebieden met garageboxen en restplekjes. Deze locaties zijn kenmerkend voor heel wat andere stadswijken in Vlaanderen.

Leegstaande panden worden vaak beschouwd als plekken met weinig potentieel. Toch kunnen ze vanuit hun typische eigenschappen (omslotenheid, beschutting, afsluitbaar en verspreid voorkomen doorheen de stad) tijdelijk getransformeerd worden tot een luwteplek met een kwalita-

Figuur 1. Het tijdelijk ontwikkelen van leegstaande panden als luwteplek in stedelijk verdichte buurten (Basil Van Landegem)

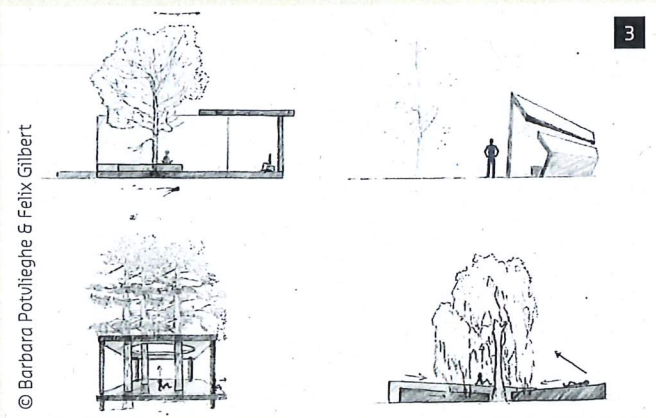

2

© Colette Vercaemmen & Florence Willems

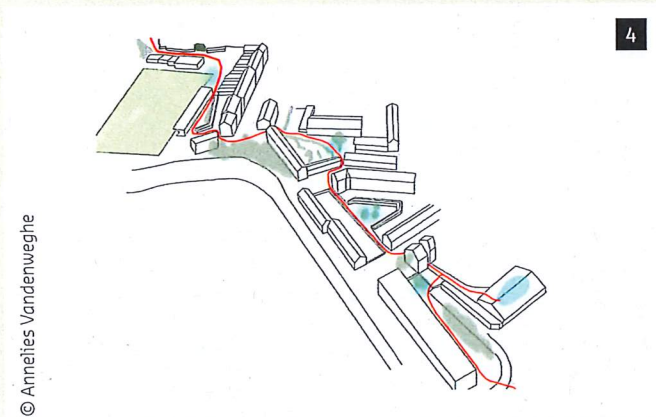
Figuur 2: De parkrand als een onderbenutte restruimte met akoestische en zintuiglijke luwtekwaliteiten (Colette Vercaemmen & Florence Willems)

3

© Barbara Potvlieghe & Felix Gilbert

Figuur 3: Links: Horizontale en verticale vlakken als zit- en ligelement maar ook als beschutting (Emma Van Braekel & Noline Devos) en rechts: de boom als uitgangspunt voor een luwteplek en als betekenisvol element (Barbara Potvlieghe & Felix Gilbert)

4

© Annelies Vandenberghe

Figuur 4: In het geval van Muide-Meulestede is er binnen de gedetecteerde luwteplekken een groot aandeel aan binnengebieden met garageboxcomplexen, restplekjes zonder duidelijk programma, steegjes en leegstaande panden. (Annelies Vandenberghe)

tieve meerwaarde op straat- of buurtniveau. Transformaties richten zich niet op grootse toevoegingen maar op een secure ontmanteling van de panden.

Binnengebieden met garageboxen bezetten maar liefst 3 procent van Muide-Meulestede. Ze worden gebruikt om auto's in te plaatsen of goederen in op te bergen. Vanuit de omslotenheid en het akoestische contrast ten opzichte van een omliggende straat beschikt deze typologie over kwaliteiten om als luwteplek omgevormd te worden. Verschillende ontwerpvoorstellen laten zien hoe de bestaande functie en luwte kunnen samengaan. Tegelijkertijd maakt de herontwikkeling van deze gebieden het mogelijk om de stad te vergroenen, te ontharden, een verbindende rol te spelen tussen verschillende luwteplekken en biedt het een kans om de plaats van de auto in de stad in vraag te stellen.

Restplekjes liggen vaak verscholen waardoor er luwte kan worden ervaren, maar worden vaak amper gebruikt. Het gaat om onbestemde muren en hoeken, verwilderd groen en onbenutte zones in parken. De ontwerpprojecten tonen aan dat deze zones de mogelijkheid bieden om in een buurt meerdere kleine compacte luwteplekken te ontwikkelen. Vanuit schaal en inbedding kunnen deze ondergewaardeerde plekken met beperkte ingrepen of interventies ontsloten worden tot luwteplek en zo belanghebbenden samen brengen en hen betrekken bij toekomstige ontwikkelingen in de publieke dorpsruimte.

VAN POTENTIËLE LUWTE TOT LUWTEPLEK

Bij de ontwikkeling van een potentiële luwteplek tot luwteplek identificeren we verschillende stappen. De keuze voor een welbepaalde plek met een specifieke ligging is een eerste, zeer bepalende stap die de mogelijkheden en de verdere uitwerking van een luwteplek stuurt. Het observeren, analyseren van deze plek en zijn omgeving en het betrekken van belanghebbenden is een belangrijke stap in de manier waarop de plek zich verder kan ontwikkelen. Vervolgens kan een specifieke infrastructuur worden toegevoegd of weggenomen in functie van de beoogde noden en potentiële gebruikers.

"LAWAAI VORMT NA
FIJNSTOF DE OP ÉÉN NA
GROOTSTE OORZAAK VAN
GEZONDHEIDSPROBLEMEN
DOOR MILIEUASPECTEN"

Bij het vormgeven van luwteplekken gelden een aantal summere maar belangrijke basisfuncties om tot rust te komen en stilte te ervaren: het bieden van bescherming en beschutting, het zintuiglijk ervaren, de keuzevrijheid om zich te kunnen positioneren t.o.v. de ruimte, de andere gebruikers en de omgeving en het kunnen aannemen van verschillende lichaamshoudingen (zitten, liggen). Werken met 'vrijheid-gevende' horizontale en verticale vlakken in de plaats van determinerend zitmeubilair is een terugkerend ontwerpelement. Natuur blijkt eveneens een sterke positie in te nemen in de ruimtelijke ontwikkeling van luwteplekken. Er is natuur die afbakt, een ruimte vormt en bescherming biedt en natuur - zoals een boom - die als betekenisvol object zijn plek opeist. Aanwezige natuur is vaak de eerste aanleiding om een plek te benoemen als potentiële luwteplek.

De sociale dimensie van een luwteplek gaat in de eerste plaats over de betrokkenheid van (potentiële) gebruikers en omwonenden. De luwteplek als aanvulling op de woonomgeving is daarbij een belangrijke insteek. De compact bebouwde stedelijke omgeving en de beperkte woonoppervlaktes zijn belangrijke redenen dat mensen in hun nabije omgeving een beleving van rust opzoeken.

Er wordt op voorhand actief gezocht naar informatie over (potentiële) gebruikers van luwteplekken door middel van brede bevragingen (op sociale media bijvoorbeeld), en observaties en interviews ter plaatse. Er is een methode ontwikkeld om gesprekken te voeren met werknemers van bedrijven over de invulling van luwteplekken. Zo maken de onderzoekers een koppeling tussen de rustnaden van de werknemers en de plekken die daarvoor binnen de bedrijven beschikbaar zijn. In een ander voorbeeld werd nagegaan in hoeverre een bestaand plein 'in dienst van luwte' verbeterd kan worden.

Als het gaat om het eigenlijke gebruik van een plek is een grote variatie mogelijk wat betreft schaal en het aantal personen dat er terecht kan: van kleine intieme lig- en zitplekken voor 1 à 2 personen tot grotere open en collectieve zones. Het bevorderen van sociale controle en het tegengaan van vandalisme vormt ook een aanleiding om na te denken over het beheer van en toegang tot een luwteplek.

LWTEPLEKKEN WORDEN LWTE-ENETWERK

Vanuit stedenbouwkundig oogpunt is het een uitdaging om te onderzoeken hoe individuele luwteplekken kunnen worden ingebed in een luwtenetwerk op buurtniveau. Dergelijk netwerk biedt bewoners, over de gehele lengte of over onderdelen ervan, niet alleen een alternatief traject voor trage verplaatsingen te voet of met de fiets in plaats van de vaak druk bereden steenweg doorheen de buurt. Tijdens hun verplaatsing van punt A naar punt B verleiden de aanwezige luwteplekken in het netwerk tot verpozing, tot kortstondig verblijf. Ten slotte kan door middel van luwtenetwerken een verbinding worden gecreëerd tussen de buurt en de open ruimte buiten de stad of het dorp, die op haar beurt ook oases van rust en stilte aanbiedt in de vorm van natuur- en bosgebieden of uitgestrekte stiltegebieden.

Vaak vergroot het accentueren van een bestaand baken - zoals een havenkraan of een toren - of het aanbrengen van een nieuw visueel baken, zoals een boom of een kunstwerk, de herkenbaarheid van een netwerk aan luwteplekken al voldoende. Op vlak van uitvoering hoeven overheden de grove middelen niet boven te halen. Soms volstaat een subtiele ingreep. Het is vooral belangrijk dat zij obstakels in het netwerk in de mate van het mogelijke verwijderen, door bijvoorbeeld doorgangen door gesloten muren of huizenwanden. Barrières in het netwerk door een te druk autoverkeer worden dan weer weggevoerd door bepaalde straatsegmenten autoluwte te maken.

Delen van het netwerk die gesitueerd zijn op publiek domein (een kruispunt, de waterkant, een spoorwegberm) kunnen door de overheid zelf ingericht worden. Maar heel wat plekken zelf ingericht worden. Maar heel wat plekken en verbindingen ertussen liggen op (semi-)privaat domein, waardoor actief overheids-optreden complexer kan uitdraaien. Naar analogie met het stilaan ingeburgerde beeldkwaliteitsplan kan de overheid met een luwteplan private eigenaars trachten te verleiden tot een positieve ingreep op hun perceel. Via buurtparticipatie kan ook het onderhoud van het netwerk georganiseerd worden, waardoor er een sterkere sociale cohesie ontstaat en een betere garantie op effectief beheer op de lange termijn.

Ten slotte wordt op het sociale onveiligheidsgevoel ingespeeld door zichten vanuit de

buurt te verzekeren, passage doorheen het netwerk te stimuleren door de verbindende functie te bevorderen én door 's avonds bepaalde onderdelen van het netwerk in samenwerking met buurtbewoners af te sluiten.

VAN LWTEPLEK NAAR LWTE-OASES

Gelijklopend met het werk van de Faculteit Architectuur van KU Leuven ontwikkelde de Vlaamse overheid binnen de schoot van het Open Ruimte Platform het programma Luwte-oases. Hiermee wordt ingezet op het verband tussen een groene, biodiverse en kwalitatief ingerichte omgeving en gezondheid in functie van rust en verstillig. Samen met partners die werken rond omgeving, natuur, gezondheid, toerisme en cultuur werd een programmteam gevormd dat werkt aan de gedeelde doelstelling om de realisatie van luwte-oases op het terrein te versnellen en te vermenigvuldigen door lokale initiatiefkracht vooruit te stuwten. Analyses zoals deze voor Muide-Meulestede voedden de beeldvorming over luwte-oases. Een waaier aan verschillende plekje heeft potentie om uit te groeien tot een luwte-oase. Telkens gaat het om groene plekje die op één of andere wijze bijdragen aan biodiversiteits-, klimaat- en ont-hardingsdoelstellingen.

Het programmteam ontwikkelde een aantal hulpmiddelen voor lokale overheden en gebiedswerkers om met luwte-oases aan de slag te gaan. Zo identificeerden zij verschillende bouwstenen en werkten zij deze uit. Ze verkenden zo het concept van een luwteplan als hulpmiddel voor visievorming en uitwerking van een luwtenetwerk.

Wie interesse heeft in het concept luwte (ruimtelijke) kwaliteit vindt op de website van het Departement Omgeving meer informatie over het programma Luwte-oases en de studentanalyse in de wijk Muide-Meulestede (omgeving.vlaanderen.be/programma-luwte-oases). ■

40/2021

tijdschrift
**PUBLIEKE
RUIMTE**

DOSSIER

**Contemplatieve
ruimten**

10 jaar tijdschrift Publieke Ruimte

Primeur: waterbufferende onderfundering

Kan je met wandelen de wereld veranderen?